

Кучерук О.А. Педагогічні технології в лінгвометодичній підготовці вчителя-філолога / О. А. Кучерук // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : [збірник наукових праць]. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 20 (30). – Спец. вип. – Актуалітети філологічної освіти та науки. – С. 132-136.

УДК 378. 147: 811.161.2

Кучерук О.А.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛІНГВОМЕТОДИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Анотація

У статті розглянуто проблему формування технологічної компетентності майбутнього вчителя-словесника та шляхи її розв'язання в контексті лінгвометодичної підготовки. Обґрунтовано доцільність уведення в процес навчально-професійної діяльності студентів-філологів спеціального курсу "Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови".

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования технологической компетентности будущего учителя-словесника и пути ее решения в контексте лингвометодической подготовки. Обосновано целесообразность введения в процесс учебно-профессиональной деятельности студентов-филологов специального курса "Перспективные технологии обучения в школьном курсе украинского языка".

Summary

The article focuses on proving problem of the forming technological competence of future teachers philologists and ways to solve it in the context of linguistics' methodical training. The article substantiates the necessarily of including into the process of students-philologists teaching the special course "Perspective technology training in a school teaching Ukrainian language".

Ключові слова: лінгвометодична підготовка студентів, технологічна компетентність, педагогічні технології, технології навчання, зміст навчання, методи навчання.

Ключевые слова: лингвометодическая подготовка студентов, технологическая компетентность, педагогические технологии, технологии обучения, содержание обучения, методы обучения.

Key words: linguistics' methodical preparation of students, technological competence, pedagogical technology, technology of study, content of study, methods of study.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах сучасної педагогічної парадигми, змін у змісті шкільної україномовної освіти актуальності набуває проблема підготовки вчителя-словесника, який володіє

креативним, інноваційним мисленням, перспективними педагогічними технологіями, є активним суб'єктом особистісного розвитку й професійного зростання. До того ж, активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в освіті зумовлює потребу подальшого розроблення цієї проблеми на якісно новому рівні, із застосуванням інноваційно-процесуальних підходів в організації лінгвометодичної підготовки майбутнього вчителя-філолога. У межах лінгвометодичної освіти ВНЗ проблема застосування викладачем й опанування студентами педагогічних технологій тісно пов'язана, по-перше, з науковим завданням розкрити теоретичні засади технологічного підходу до навчання, спрямованого на фахову підготовку майбутнього вчителя української мови, по-друге, з практичним завданням виробити у студентів-філологів знання і вміння успішно застосовувати в шкільному курсі української мови перспективні педагогічні технології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Джерельна база з проблеми педагогічних технологій свідчить, що важливого значення для її розв'язання набули положення вітчизняних і зарубіжних учених (В. Биков, С. Бондар, І. Дичківська, К. Климова, О. Новиков, М. Пентилюк, О. Пехота, Г. Селевко, А. Хуторський та ін.) щодо базових понять "освітні технології", "педагогічні технології", "навчальні технології". Особливий інтерес із досліджуваної проблеми становлять праці І. Кочан (нові освітні технології в навчанні української мови як іноземної), О. Потапенка у співавторстві з іншими вченими (інноваційні технології навчання методики української мови у ВНЗ та ЗНЗ), С. Цінько, О. Рябцева (роль комп'ютерних технологій у розвитку професійно-творчого потенціалу майбутніх учителів-словесників). Аналіз публікацій з проблеми педагогічних технологій дав змогу визначити пріоритетні напрями дослідження. Зокрема, теоретичні і прикладні аспекти застосування й опанування дієвих педагогічних технологій в лінгвометодичній підготовці майбутнього вчителя ще достатньо не висвітлені, тому потребують подальшого студіювання.

Формулювання цілей статті. Мета статті – поставити проблему формування технологічної компетентності майбутнього вчителя-словесника та розглянути шляхи її розв'язання в контексті лінгвометодичної підготовки ВНЗ. Завдання цієї роботи: обґрунтувати доцільність уведення спеціального навчального курсу, який забезпечує оволодіння студентами елементами технологічної компетентності в контексті лінгвометодичної підготовки, окреслити зміст і методи навчання, що впливають на активність і продуктивність становлення й розвитку технологічної компетентності студентів-філологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на вимоги сьогодення вчитель української мови повинен поєднувати у своїй особі кілька функціональних образів: технолога, майстерного методиста, тонкого психолога, педагога-вихователя, організатора комунікативної взаємодії з учнями, фасилітатора, дослідника тощо. Професійні риси сучасного педагога мають ґрунтуватися на компетентнісній основі. У монографії О. Семенов серед

складників професійної "компетенції" вчителя-словесника визначено: лінгвістичну, мовну, комунікативну, фольклорну, літературну, культурознавчу, педагогічну, психологічну, методичну, інформаційну, дослідницьку "компетенції" [7, с. 32–35]. До цього переліку варто додати риторичну компетентність педагога, обґрунтовану Н. Голуб [1, с. 155–156], а також *технологічну компетентність учителя української мови*, під якою розуміємо сукупність психолого-педагогічних і лінгвометодичних ЗУН, пов'язаних із технологіями навчання, досвід їх творчого застосування в шкільній практиці україномовної освіти, готовність до фахової технологічної діяльності. Названі компоненти професійної компетентності в сукупності характеризують професійний стиль педагога і є необхідною умовою для проектування ним навчально-виховного процесу та забезпечення належної освітньої діяльності.

У межах цієї статті зупинимося на проблемі вироблення технологічної компетентності студентів-філологів. Методика роботи з опанування шкільних технологій майбутніми вчителями української мови має бути науково обґрунтованою. Створення теоретичної моделі формування технологічної компетентності студента в контексті лінгвометодичної підготовки спиралося на таке твердження вчених: "Педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітніх технологій в певних умовах навчання. Їй притаманні загальні риси реалізації педагогічного процесу незалежно від навчального предмета (технологія модульного, проєктивного, індивідуалізованого навчання, рівневої диференціації тощо). **Технологія навчання** – поняття близьке, але не тотожне педагогічним технологіям, оскільки **воно відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу** в межах визначеного предмета" [6, с. 24]. За К. Климовою, "*компонентами будь-якої навчальної технології є суб'єкти навчання; мета і завдання навчання; система методів і засобів організації, реалізації та корекції навчання та самонавчання; система методів і засобів проміжного і підсумкового контролю якості навчання*" [3, с. 308]. Сказане дає змогу узагальнити: окрема педагогічна технологія (дослідницького, інтегрованого, модульного навчання та ін.) у межах шкільного курсу української мови реалізується в частковій технології навчання – прикладній методиці, що може мати як широкий лінгвометодичний характер (наприклад, інтегрована технологія мовленнєвого розвитку учнів, технологія інтенсивного навчання правописної грамотності), так і локальний, тобто стосуватися специфіки певної теми, підтеми чи окремого виду діяльності на занятті з мови. Спираючись на визначені поняття, можна констатувати, що *технологія навчання мови* – це системне лінгвометодичне утворення, у складі якого поєднуються, інтегруються методи, форми і засоби навчання, орієнтовані на формування елементів власне предметних компетентностей учнів як цілей навчання під керівництвом учителя. Методика навчання будь-якого освітнього предмета становить модель навчально-виховного процесу, що інтегрує навчально-предметний зміст і технологію навчання.

Актуальність порушеної нами проблеми та пошук шляхів її ефективного розв'язання зумовили розроблення й уведення в план підготовки майбутнього вчителя української мови спеціальної дисципліни "Перспективні технології

навчання в шкільному курсі української мови", яка є логічним продовженням базового курсу методики навчання української мови. Опанування названої дисципліни є структурною ланкою в схемі практичного розв'язання проблеми технологізації навчання української мови в школі *"шкільна україномовна освіта – вчитель-технолог – лінгвометодична підготовка у ВНЗ"*. Відповідно до нашого трактування [5], мета спеціального курсу – на основі здобутків сучасної педагогіки, психодидактики, лінгвістики і лінгвометодики ознайомити студентів з різними підходами до модернізації педагогічного процесу й забезпечити практичну підготовку майбутніх філологів до технологізації навчання української мови в середніх загальноосвітніх закладах. Основні завдання зазначеного спецкурсу:

- поглибити знання студентів про перспективні педагогічні технології, ознайомити з умовами й механізмами впровадження їх у шкільну практику україномовної освіти;

- вивчити й узагальнити досвід інноваційної діяльності творчих учителів-словесників, спрямований на особистісно орієнтоване, розвивально-креативне навчання школярів;

- виробити в студентів навички і уміння використовувати нові педагогічні системи у власній практиці навчання мови;

- сформувати навички і уміння розробляти авторські методичні технології на основі переосмислення традиційних методів навчання, загальних педагогічних технологій;

- виробити здатність критичного ставлення до інформації, яка з'являється у фахових виданнях;

- сформувати у студентів особистісне смислове ставлення до майбутньої технологічної діяльності в школі.

З огляду на тенденції сучасної освіти у структуру змісту спеціального навчального курсу "Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови" закладено такі базові компоненти, як знання щодо педагогічних технологій, репродуктивні навчально-технологічні вміння, практичний досвід творчої навчально-методичної діяльності, досвід здійснення студентами емоційно-ціннісних орієнтацій у площині шкільних технологій. У розробленні цього курсу враховано, що в процесі технологічної підготовки майбутнього вчителя української мови потрібно спиратися на комплекс набутих студентами у базовому курсі методики навчання української мови вмінь: володіти методичними прийомами розвитку інтересу й мотивації до навчання мови, розвитку творчих здібностей, логічного та критичного мислення учнів; реалізовувати як внутрішньо-предметні, так і міжпредметні зв'язки в навчанні української мови з різними шкільними курсами; планувати й проектувати навчальний процес з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учнів та аналізувати й оцінювати результати педагогічної діяльності; моделювати зміст україномовної освіти з урахуванням етнолінгвістичного матеріалу; доцільно поєднувати традиційні і інноваційні методи, засоби навчання української мови; проводити діагностику навчально-предметних компетентностей учнів; самостійно збагачувати знання, уміння,

досвід власної навчальної діяльності; здійснювати елементи наукового лінгводидактичного дослідження тощо. Окреслений підхід забезпечує наступність і послідовність навчання майбутніх учителів української мови.

У проектуванні спеціальної навчальної дисципліни враховано умови й закономірності навчально-професійної діяльності студентів з опанування педагогічних технологій. Процес засвоєння студентами відповідного навчального змісту забезпечується низкою умов, серед них: поєднання індивідуального підходу до перегляду й оцінювання результатів навчальної роботи студентів з груповими презентаціями, застосування рефлексії до змісту, видів, способів і результатів власної навчально-професійної діяльності задля її вдосконалення тощо. Механізм ефективної реалізації змісту спецкурсу зумовлюється такими дидактичними закономірностями: залежність розвитку технологічної компетентності майбутніх учителів мови від представлення педагогічних технологій у лінгводидактичній інтерпретації; залежність вироблення готовності студентів до впровадження шкільних технологій на практиці від розвитку навичок цілевизначення й проектування; залежність технологічної підготовки майбутніх учителів української мови від використання ігрової імітації реального процесу шкільної україномовної освіти та ін. Ефективне опанування розробленого нами курсу ґрунтується на таких засадах, як принцип міжпредметних зв'язків, принцип внутрішньопредметних зв'язків, принцип інтеграції знань, принцип зв'язку теорії з практикою, принцип конструктивного діалогу, принцип навчальної співпраці, принцип рольової організації змісту і процесу навчально-професійної діяльності студентів-філологів. Продуктивність системи технологічної підготовки студентів на сучасному етапі вітчизняної освіти залежить від дотримання принципів модульності, інтерактивності, креативності, диференціації та індивідуалізації навчання. При цьому викладач має надавати перевагу не репродуктивно-інформаційному, а інформаційно-пошуковому, організаційному, креативному, консультативно-контролюючому видам діяльності.

Навчальний зміст розроблено відповідно до загальної мети і завдань спецкурсу, визначених у робочій програмі. Створення такої програми, орієнтованої на кінцевий результат, яким є технологічна компетентність майбутнього вчителя української мови, – важлива ланка у формуванні навчального змісту спеціальної дисципліни. Дидактична модель пропонованого нами курсу містить три модулі, подані в ієрархічній системі, що дає змогу забезпечити цілісність змісту навчального курсу. У модулі 1 "Теоретичні засади застосування перспективних педагогічних технологій: лінгводидактичний аспект" розглядаються особливості технологічного підходу до україномовної освіти і класифікації перспективних технологій за різними критеріями. Матеріали цього модуля становлять орієнтир для розроблення навчального змісту наступних модулів. Модуль 2 "Загальнопедагогічні технології та реалізація їх у шкільному курсі української мови" присвячено сучасним педагогічним технологіям (модульного, блочного, продуктивного, креативного, інтегрованого, інтерактивного, ігрового, проектного, дослідницького навчання),

розгляду специфіки застосування їх у межах шкільної україномовної освіти. Модуль 3 "Лінгвометодичні технології" вміщує матеріал, пов'язаний з окремими актуальними методичними проблемами (розвиток правописної грамотності учнів, навичок і вмінь ефективного спілкування, авторського редагування) та результативними шляхами їх розв'язання. Таким чином, зміст курсу "Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови" становить навчально-методичну модель педагогічного досвіду щодо шкільних технологій. Модульний підхід до формування змісту і структури підготовки майбутнього вчителя-технолога спрямований на те, щоб полегшити ефективне адаптування студентів до умов навчання, передбачених цим курсом. Зміст кожної навчальної теми розроблено відповідно до конкретизованих цілей. Він складається з двох основних блоків: теоретичного, орієнтованого на інтеріоризацію знань зі шкільних технологій, і практичного, що передбачає опанування студентами видів і способів сучасної освітньої діяльності. Реалізація в процесі навчально-професійної діяльності філологів визначеного змісту, частково відбитого в описаній моделі, дає змогу сформувати в студентів уявлення про особливості педагогічних технологій, перспективних для україномовної освіти, і практичні вміння, досвід їх застосування в шкільному навчанні української мови.

Навчальна діяльність з цього курсу проводиться у формі практичних занять і самостійної роботи студентів, що передбачає засвоєння майбутніми вчителями-словесниками суспільного досвіду педагогічних технологій та збагачення його шляхом творчої самореалізації. Орієнтовне коло теоретичних питань до кожної теми і рекомендована література можуть бути розширені, доповнені студентом самостійно в процесі реалізації особистісно значущих освітніх цілей та з огляду на рефлексивні результати. На аудиторних заняттях викладач має моделювати умови майбутньої професійної діяльності студентів з урахуванням лінгводидактично адаптованого педагогічного досвіду шкільних технологій. Технологічна компетентність майбутнього вчителя-словесника формується під впливом творчо-розвивального середовища. На заняттях необхідно розглядати дискусійні питання комплексного характеру, пов'язані передусім з лінгводидактикою, лінгвістикою, педагогікою і психологією, що мають важливе значення для шкільного курсу української мови. З позицій реального забезпечення єдності змістового і процесуального аспектів навчання у змісті і структурі спецсемінару поряд із традиційною системою навчання студентів передбачено використання інтерактивних та інноваційних методів: метод проектів, проблемний полілог, навчально-методичні тренінги, презентація лінгвометодичного характеру, рольова гра, "аукціон методідей", "розумовий штурм", метод образної візуалізації, "круглий стіл", дослідницький метод на базі роботи в експериментальному класі, рефлексивний метод та ін., а це, у свою чергу, підвищує якість підготовки студентів до застосування сукупності технологій навчання у сфері мовної освіти, сприяє усвідомленню значущості методичного пошуку, розвиває інноваційне мислення, навчає майбутніх учителів самостійно будувати індивідуальну освітню траєкторію.

Самостійну роботу студентів (пізнавально-інформаційну, адаптивно-перетворювальну, конструктивно-продуктивну, дослідницько-пошукову) передбачено спрямовувати на здобуття знань, які розглядатимуться на практичних заняттях, та на оволодіння навичками і вміннями розробляти ефективні освітні моделі уроків, позакласних заходів з мови, реалізовувати цікаві методичні ідеї, навчальні технології. Важливим складником сучасної системи навчання студентів, що забезпечує її належний якісний рівень, є інформаційно-комунікаційні технології. Застосування таких технологій з метою професійно-креативного технологічного розвитку майбутніх учителів української мови пов'язане з проектуванням і проведенням уроків, на яких використовуються комп'ютерні програми, мультимедійні засоби, Інтернет-ресурси. Завдяки таким технологіям студенти практикують комп'ютерні презентації, роботу з текстовим об'єктом як корпусом, що становить вибірку текстів певною мовою в електронному вигляді, опановують комплексний метод роботи з комп'ютером у гіперсередовищі (гіпермедіа) та ін. Характерною ознакою методу роботи з комп'ютером у гіперсередовищі є те, що він може інтегрувати в собі інші методи (пошуковий, аналітичний, інтерпретаційний, метод розмітки гіпертексту, класифікації, моделювання) для забезпечення низки цілей: стимулювання й підтримання мотивації навчально-професійної діяльності студентів; оволодіння способами читання гіпертекстів; розвиток навичок цілісно сприймати, розуміти, інтерпретувати, аналізувати й критично оцінювати нелінійно структуровану інформацію, зокрема з питань шкільних технологій; розвиток здатності вільно орієнтуватися в інформаційному просторі (цілеспрямовано шукати інформацію в гіперсередовищі) й самостійно продукувати тексти (створювати індивідуальні, групові інформаційні проекти, або гіпермедіа-проекти, у вигляді веб-сайту); виховання естетичних смаків, аудіовізуальної культури студентів. Створене в процесі опанування спецкурсу професійне "портфоліо" студент зможе використати під час педпрактики та в майбутній педагогічній роботі. З метою контролю за навчальною діяльністю студентів доцільними є аналіз письмових проектів нетрадиційних уроків, комунікативних тренінгів, розвивальних мовно-мовленнєвих завдань, виконуваних студентами в аудиторії чи в позааудиторний час. У кінці опанування спеціального курсу логічним є застосування анкетування як методу вияву технологічної компетентності студентів. Пропонований курс практично зорієнтований і в плані змісту, і в плані технологій навчально-професійної діяльності студентів, наповнений навчально-методичними тренінгами, елементами проектувальної роботи майбутніх учителів-словесників.

Висновки. Таким чином, окреслений зміст технологічної підготовки в лінгвометодичній площині і методи його реалізації становлять систему навчально-професійної діяльності, орієнтованої на формування технологічної компетентності майбутніх учителів української мови. Описана модель спеціальної дисципліни "Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови" дає змогу створити уявний образ навчально-методичної системи, здатної забезпечити вироблення готовності студентів до ефективного впровадження шкільних технологій у практику україномовної освіти учнів

ЗНЗ. Перспективними є подальші дослідження психолого-педагогічних умов упровадження інформаційно-комунікаційних технологій під час лінгвометодичної освіти студентів-філологів, питань підготовки вчителів у педагогічних ВНЗ до організації комунікативно спрямованих технологій навчання української мови.

Література

1. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : [монографія] / Н. Б. Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.
2. Інноваційні технології навчання методики української мови у вищих навчальних закладах та середніх освітніх закладах : навч. посіб. для філолог. спец. вищ. навч. закладів / [О. І. Потапенко, Г. І. Потапенко, Л. П. Кожуховська та ін.] ; за заг. ред. О. І. Потапенка. – К. : Міленіум, 2006. – 142 с.
3. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : [монографія] / К. Я. Климова. – Житомир : РУТА, 2010. – 560 с.
4. Кочан І. Нові освітні технології в практиці викладання української мови як іноземної / І. М. Кочан // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. Праць. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 14-20.
5. Кучерук О. А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови : [навч. посібник] / Кучерук О. А. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 182 с.
6. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті : навчальний посібник/ [за заг. ред. С. П. Бондар]. – Рівне : Тетіс, 2003. – 200 с.
7. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : [монографія] / Семенов О. М. – Суми : ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2005. – 404 с.
8. Цінько С. Роль ТЗН і комп'ютерних технологій у розвитку професійно-творчого потенціалу майбутніх учителів-словесників / С. Цінько, О. Рябцев // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 1. – 40-42.